

Buenos Aires

Васильев

Упорядкування,
передмова та примітки
С. В. Тельнюка
Художник
О. П. Дроганов
Редактор
В. Р. Коломієць
Рецензенти
О. В. Шугай, С. І. Білокінь

Залюблений у нове життя

«Василечку! — писав він до свого учня Василя Мисика. — Одне велике зауваження: назва збірки «Васильки» нехай не здається Вам надмірною гординою мого духа — це мое мистецьке credo, що кожен митець і кожен його твір мусять мати свій запах, свою духмяність. Оце і все. Але ніяк не так, що, мовляв, всі твори мої досконалі. Це було б надмірним безглуздям — і я ще остільки не здурів. За кожного автора говорить час, і коли час уже поховає — то вже *назавжди*». І підпис — «Ваш А. Казка».

Аркадій Казка! Це ім'я та прізвище вперше почув я з вуст Павла Григоровича Тичини десь у 1962 році. Він просив мене, молодого, чубатого літпрацівника письменницької газети, допомогти упорядкувати книжку друга його юнацьких літ...

Здається ж, уперше саме Павло Григорович показав мені і старе, дореволюційне фото... Задник — кам'яний ганок, намальований на клейонці, такі ж мальовані гірлянди плюща. Фотографуються четверо — літній лисий чоловік та троє юнаків. У чоловіка зовсім білі скроні, хоч йому нема й п'ятдесяти, і хвацькі, підкручені вгору, вуса... Це фото було зроблено 1912 року. На ньому — Михайло Коцюбинський та учасники його «субот» — М. Саєнко, С. Устименко, А. Казка. Чорнявий, чубатий, у сорочці-косоворотці Аркадій Казка стоїть за своїм учителем і дивиться в об'єктив тодішнього примітивного фотоапарата. Дивиться в невідоме майбутнє...

Все ще попереду: і недовге навчання в Київському комерційному інституті, і робота креслярем у Чернігівській земській управі, і революція, і боротьба за нове життя, і вчи-

телювання по селах України, і активна участь у літературно-мистецькому житті Києва та Одеси, і невсипущість у творчості. Будуть вірші, поеми, переклади, буде мрія про першу книжку... Вже й вимріяно буде назву її — «Васильки», вже й укладено її буде... І все це обірве несподівана, трагічна, безглузда смерть у 39 літ...

Тим поетам, що народилися в рік його смерті, уже минуло по шість десятиків. Зроблено найголовніше, пройдено великий шлях...

А в Аркадія Казки оце щойно виходить його перша книжка...

— Ви чули про поета Аркадія Казку? — хочеться запитати так само, як запитав колись мене Павло Григорович.

І, напевне ж, доведеться почути таку ж відповідь, яка пролунала з моїх вуст у 1962 році:

— Щось... десь... колись... Але хто це такий і що написав, не знаю...

«Мій друг — Аркадій Казка...» Так писав про нього Павло Тичина. І не раз говорив, що дружба з музично обдарованим, талановитим шукачем у формі, дивовижно совісним і щирим поетом дала йому безмірно багато. Якось навіть вирвалося з його вуст: «Я не знаю, чи був би я *таким* Тичиною, якби не дружба з Казкою...»

У статтях, спогадах, листах, щоденникових нотатках, у повісті «Подорож з капелою К. Г. Стеценка» Павло Тичина не раз згадує це ім'я. Згадує з шанобою, братньою любов'ю. Велике і прекрасне, тяжке і печальне єднало обох поетів, чий літературний шлях розпочався з благословення Михайла Михайловича Коцюбинського.

Аркадій Васильович Казка народився 11 вересня (за старим стилем) 1890 року в Седневі на Чернігівщині у родині, що походила з козаків. Батько поета любив спів та музику, до цього ж привчав і свого сина. Василь Казка просто-таки кохався на співі, керував церковним хором. Знали його як

доброго чоботаря. Родина була велика — три сини та чотири доньки, — отже, про якісь там достатки важко говорити. А проте батько вважав: як би там не було — мої діти повинні здобути освіту, бо ж кажуть не дарма в народі: «Учення — світло, а невчення — тьма». Доводилося тягтися в нитку, але знаходить хоч якісь кошти на навчання дітей. Григорій — старший син — учився в Ярославському ліцеї, Аркадія було відправлено до Чернігівського реального училища.

Ось тут і з'являється цікава деталь. Про неї писала в одному з листів дружина поета Ганна Павлівна: «Будучи ще учнем реального училища, Арк. Вас. разом з П. Г. Тичиною співали в хорі і жили в інтернаті при монастирі...» Вихователем же в інтернаті був семінарист-старшокурсник Микола Подвойський — більшовик-ленінець, професійний революціонер, майбутній видатний партійний та військовий діяч Радянської України і всього СРСР. І вплив М. І. Подвойського на юних вихованців був величезний.

Саме там, у Чернігові, талановитий хлопець уперше відчув себе не «Сказкиным», як записали його прізвище аж надто ретельні діловоди училища, а нащадком козака-нетяги Казки. Хто допоміг йому в цьому — чи батько з його розповідями про минуле рідного краю, чи Микола Ілліч Подвойський (саме в нього юний Тичина побачив гіпсовий бюст Тараса Шевченка!), чи вже Михайло Коцюбинський, на «суботи» до якого вони ходили разом з Павлом Тичиною (до речі, такі ж діловоди записали його «Тичининим») — важко сказати. Але саме в Чернігові Аркадій відчув себе українським поетом і чи не вперше замислився над долею народу, над його майбутнім...

Але треба одразу ж підкреслити, що ця любов до рідного народу не тільки не виключала любові до інших народів, а, навпаки, спонукала до спілкування з представниками інших націй, до вивчення й пропаганди їх культур. Недаремно ж А. Казка візьметься (вже після революції) перекладати

І. Буніна, В. Маяковського, західноєвропейських авторів, недарма ж ще до революції він прагнути перенести на український ґрунт таку типово східну поетичну форму, як газель, — тоді практично невідому й не вживану в нашій поезії...

«Аркадій закінчив Чернігівське реальне училище, — згадувала його дружина Г. П. Казка, — а потім вступив до Київського комерційного інституту, але не закінчив його. Тяжке матеріальне становище примусило його повернутися до Чернігова і працювати. Він став креслярем в Чернігівській земській управі, взявши на своє утримання трьох сестер і племінницю.

Згодом сестра Олена (середня) теж стала працівником статвідділу зем. управи.

Але жили дуже бідно».

Можливо, саме цими важкими умовами життя, відчуттям власного безсилля перед тупою державною машиною й породжені численні сумні, навіть трагічні мотиви в дореволюційній творчості Аркадія Казки (ми, звісно, судимо про це з тих нечисленних творів, які дійшли до нас, — їх було написано значно більше).

Ось газель «Мені байдуже»:

*Дзвенять гучні святкові дзвони — мені байдуже...
Всіх Пасхи веселять канони — мені байдуже...*

*І степ, геть скинувши зимові білі вбрання,
Смарагдами вкриває гони — мені байдуже...*

*Тамний жайворін, віщун весни, з блакиті
Ясні, сріблясті сипле тони — мені байдуже...*

А в цей же час ровесник (на чотири місяці молодший) і товариш Аркадія Павло Тичина пише своє знамените «Арфами, арфами...», де славить весну, красу, щастя кохання й чекання змін у житті! Ми розуміємо причини світової печалі Аркадія Казки: «...життям керують Лише прислужни-

ки Мамони...», «...народ мій рідний, темний, ось затопчуть В багно життя лихі закони...». Та даремно поет намагався переконати читача й себе в тім, що він живий мрець:

*Я мрець... й через те саме зовсім не пристали
Мені ні перед чим уклони — мені байдуже...*

Це — поза. Вірніше навіть, не поза, а самонавіювання пози. У грудях поетових було надто чутливе серце, яке розривалося від болю за долю народу, що страждав від антилюдяних законів, від жаків першої світової війни («Vers libre»).

Про це ж писав і Тичина. Але його серце не тільки розривалося від болю — воно й передчувало грядущі зміни в житті, воно передчувало революцію.

Проте не варто применшувати й значення поезій А. Казки. Вони свідчили, що в літературу йде чесний, талановитий творець, який бачить пекучі суперечності життя (згадаймо: «З ума не йдуть знедолені народи...» П. Грабовського!) і протестує...

Треба сказати, що й А. Казка в ті роки був здатен бачити красу життя, красу кохання, радість буття. Ось малюночок, названий — не без самоскепсису — «Романтичним», а проте ж перед нами реальна картинка вічно немрущого життя:

*Заснув Чернігів. Місяць срібний,
Піднявши високо свій щит,
Вглядається: богам подібні,
Ген двоє н'ють солодку мить.
Зустрілись вчора й цілували
Лиш фльокса запашині квітки —
Сьогодні статуєю Валу
Вони здавалися, стрункі.
В обійми впали. Заніміли.
Уста до уст. Стук серць лиш чуть..*

Чи не ці рядки, чи не ця картинка стояла перед очима Павла Тичини пізніше, коли він творив свій геніальний

вірш «Ай-Петрі», де ми читаємо й таку, явно нав'язану «чернігівською ніччю» строфу:

*Яке бажання стріч!
Мов Дафніс той і Хлоя,
при місяці там стоя,
шепочуться всю ніч!*

Безперечно, тяжкою атмосферою дореволюційного чернігівського життя (в якому до 1918 року лиш «суботи» Кочубинського були якимось просвітком для стражденної мистецької душі) народжені й такі рядки з поезії «Журавлі»:

*...Та міцно спало місто із мешканцями,
В нічний важкий поринувши туман, —
Високих вісників взивало ланцями,
А тих, хто вірив з нуждарів, — поганцями,
І... одмовлялось од змагань...*

Грозу 1917 року Аркадій Казка зустрів захоплено. Із знаменитою тичининською «Думою про трьох вітрів» перегукується вірш А. Казки «Встаньте ж, вільні-богорівні», написаний після падіння царизму:

*В сяйві радості-натхнення
Сонце весело вставало.
Сонце весело вставало,
Сонну землю цілувало...*

В іншому вірші — в сонеті «Айстри...» — поет підкреслює: «У світ краси ми бачим вороття й радіємо...» А у тріолеті «Життя — яка то гарна річ!..», написаному, можливо, на самому початку 1918 року, поет славить життя, «радощів криницю», «золотистий день» — і хай ці слова звучать здебільшого в плані, так би мовити, інтимному, значення цієї радості ми не можемо применшувати...

Гинув старий світ, у боях народжувався новий, віками топтана, принижувана, оживала Україна, і мова її, яку царизм називав «малоросійським наречием», почала звучати високо й гордо... Були поразки, були жертви, була німецька окупація, калейдоскопічні зміни влад — і приходила в душу роз-

пука (про це — сонет «Кінець», тріолети 1918 року, «Рондо», «Рондо складне»), — проте все-таки не вмирала надія на перемогу. І ось уже в сонеті «Буря» (1918 р.) поет величає майбутню нову Україну «краєм краси і правди». Тоді ж він пише і про «відновлений край» (сонет «Миколі Лисенкові»).

Тоді ж прийшло й кохання. «...Ми одружилися в 1918 р. і в 1919 виїхали до Києва», — згадувала його дружина Ганна Павлівна. Вона теж писала вірші й теж була такою ж непрактичною, як і її Аркадій...

Весна й літо 1919 року в Києві... Будувannya нової української радянської культури... Лесь Курбас та його «Березиль»... Василь Чумак, Гнат Михайличенко, Василь Еллан, Павло Тичина, Михайль Семенко — їхні вірші й декларації! І тут же — «неокласики» на чолі з Максимом Рильським і Миколою Зеровим... Грандіозні Першотравневі виводища на вулицях Києва — театр масового дійства!.. Всевидав оголошує конкурс на революційний гімн України... У Всевидаві працює друг Аркадія — Павло Тичина. Він і Аркадія Казку залучає до роботи над виданням нових книг — і наш поет бере активну участь у цій справі.

Та наприкінці літа денікінці окуповують Україну, вдираються до Києва. Тичина мусить ховатися на Байковому кладовищі. Чумак і Михайличенко трагічно гинуть від куль денікінських катів. «...ми виїхали на Катеринославщину. Вчителювали... — згадувала Г. П. Казка. — На Катеринославщині (с. Підгородня) — знайомство з В. Мисиком. Він був ще учнем у школі. Здружився з Арк. Вас. Уважний, талановитий хлопець привернув до себе увагу вчителя, а потім... потім обігнав його...»

Ну, та це вже потім... А тим часом — іде громадянська війна.

*Сірий ранок. Тихо скрізь.
Небо хмарою повито...
Скільки крові, скільки сліз
На Вкраїні скрізь проліто!*

Це — рядки з вірша про денікінщину, який закінчується звертанням до бога, щоб він приголубив «окривавлених, самотніх». Та вже в наступному вірші поет кличе до боротьби:

*О встань же, люде! Бий же ката!
День щастя й вольності гряде!*

Та не тільки поезіями робив свою революційну справу Аркадій. Разом з дружиною Ганною Павлівною він працює на селі, вчителює (до речі, Г. П. Казці в повоєнні роки було присвоєно звання заслуженого вчителя УРСР), пояснює темним і затурканим селянам політику Радянської влади. Аркадій Казка робить усе для того, щоб, кажучи його ж словами (з листа до В. Мисика), «перетворюють, пересовують клітинки мозку, робить у голові, у психіці і в серці революцію — непомітну, але більш поважну, ніж гарматними набоями, кулеметами та газами» (підкреслення А. Казки.— С. Т.). Творення революції «у психіці і в серці» (згадаймо й слова Тичини: «Соціалізм без музики ніякими гарматами не встановити») — ось головна мета творчості Аркадія Казки.

І не дивно ж, що саме він одним з найперших оспівав великого Леніна. Вірш про вождя відсвічує, мов ікона, і це примушує нас згадати живописні та графічні шедеври Бойчука, Падалки, Седяра, що творили тоді ж. Легендарно-міфічно-билінно хотів поет показати своїм читачам велетенність вождя. Вірш про Леніна, — пояснював А. Казка в одному з листів, — «я писав для селян, яких 90 % нашого Союзу і 3/4 яких цупко тримаються релігійності: отже, в старі спорожнілі символи треба вкладати новий ідеологічний зміст. Треба говорити тисячолітніми образами, але вкладати у них новий зміст...». Можна сперечатися щодо конкретного здійснення авторових засад, але не можна не розуміти цих засад і щирого прагнення письменника створити образ вождя, гідний титанічного розмаху його діяльності.

Заключні рядки вірша звучать мужньо, спокійно, впевнено:

*...червона п'ятикутня зоря,
Що життям своїм він запалив, засяла
Над розгойданим, над грізним людства морем —
Жовтошкірих, чорних, білих — всіх єднала.*

*І з надією ідуть на неї підневільні,
Сявом зорі червоним полонені, —
Ідуть на бій, на муки, знають: будуть вільні,
Бо ідуть на бій з ім'ям великим — ЛЕНІН!*

Боротьба за нове життя була суворою. Розруха в містах, нестатки на селі — про це пише поет у своїх віршах. А було й таке, про що він у віршах і не писав. Не раз доводилося вчителєві-поету чути погрози контрреволюційних денікінських недобитків. 10 липня 1925 року поет писав у листі до свого учня Василя Мисика: «Ось у нас (у селі Нових Петрівцях, що під Києвом. — С. Т.) «революційне» селянство за два роки доброї моєї праці мало не почастивало (оце на Між[народне] свято кооп[ерації] у неділю) кулями. Тобто і почастивало — але вони, здається, влетіли у придорожні верби і ні мене, ні дружину, ні завшколою (що йшов з нами із вечірньої вистави) — не зачепили...»

Працюючи на селах (спочатку на Катеринославщині, а далі на Київщині), Аркадій Казка не поривав зв'язків з Києвом, з давніми своїми друзями — Павлом Тичиною, Василем Блакитним, Григорієм Верьовкою. Його вірші та поеми вміщуються на сторінках київських та харківських журналів. Він пише багато, натхненно працює над словом, його поеми «Стежечка», «Сон старого кобзаря», «Великдень» — то перші (й досить вдалі, вельми цікаві формою та змістом) спроби осмислити велич революційних днів, до того ж — не шляхом нагромадження окличних знаків та актуальних гасел, а глибше й буденніше. У віршах (сонетах, тріолетах, рондо, газелях) він намагається зробити фактом мистецтва щонайдрібнішу буденну деталь, аж до використаного трамвайного квитка чи сучка, що випав з дошки. Поет, шука-

ючи нових форм (у поемах), водночас полюбляв (у віршах) і старі, випробувані сторіччями форми, але намагався вкласти туди, як він сам писав, «новий зміст». Не завжди йому це вдавалося до кінця, не завжди й сучасники розуміли його прагнення.

— Пам'ятаю один літературний вечір, — десь у 1970 році оповів авторові цієї передмови відомий поет і перекладач Діодор Миколайович Бобир. — Аркадій Казка, в якого я, підліток, був просто закоханий (він чудово співав, і саме це в ньому мене полонило), читав на вечорі свої тріолети... Ви знаєте — публіка їх не сприйняла. Всім хотілося чогось неодмінно нового, незвичайного, а тут виходить чоловік і читає... тріолети. Пам'ятаю, навіть дуже прихильний до Казки Григорій Косинка — і той вигукнув: «Та що ви читаєте?!»

Твердження про «монотонність» і «нудність» поезії Аркадія Казки проникли навіть на сторінки поважних видань. Що ж, монотонними й нудними могли здатися вірші Казки товариству, яке вже звикло до рубаних ритмів, до яскравих образів, що били в очі своєю феєричністю. Аркадій же Казка не йшов у ногу з тодішньою поетичною модою, хоч, якщо уважніше придивитись до його віршів та поем, ми побачимо там і вигадливу строфіку, й рубаність ритму, і блискучі порівняння, метафори, епітети, і щось спільне з Тичиною у словотворенні та розгонистості письма... Але про це ми можемо говорити зараз, через шість десятиріч, а в 1922 році на сторінках «Вістей», редагованих другом Павла Тичини Василем Блакитним, один з репортерів критикував автора «Сонячних кларнетів» та «Плуга» за «зраду» «революційної» форми — Тичина прочитав на одній з плужанських вечірок вірш, писаний гекзаметром! То що вже говорити про Аркадія Казку!.. Якщо, скажімо, Маяковський (А. Казка перекладав його на українську мову), бачачи, як «улиця корчится безъязыкая», прагнув сам стати «языком» цієї вулиці,

24606

то Казка був поетом іншого плану, іншої вдачі (хоч і він хотів стати «язиком» селянства; про це досить промовисте є твердження в одному з листів до В. Мисика: «Живу я серед селянства з початку революції і досі... І ось, дивно стає, як вони (тобто деякі українські поети. — С. Т.) самовпевнено у харківських «міщанських» квартирах творять революцію і все більше та більше відриваються від селянської маси — говорячи до неї *чужою, незрозумілою селянству, тарабарською мовою творів і поезій...* і піднімаються у повітря»). Аркадій Казка був інтимніший, його поезії здебільшого призначалися не для проголошення на площах чи в великих залах, а для читання в самотині з олівцем в руці. Такі вірші «на слух» та ще й перед натовпом рішуче не сприймаються...

Та, говорячи про інтимність поезій А. Казки, ми не відкидаємо при цьому високого громадянського змісту його творчості. Цю рису блискуче проілюстрував своїми поезіями учень А. Казки — Василь Мисик. Інтимність і негучність громадянина, коли кожне слово, кожен образ точно лягають на своє місце, як нитка в доброму полотні, — ось і А. Казка, і В. Мисик, і В. Швець, і деякі інші талановиті поети...

В одному з віршів, присвяченому колишньому комбригові, поет пише про бойового коня Ваську, що колись мчав, мов буря, по фронтах, а «Зараз їсть в бригаді сіно на припоні», «Чує брязкіт зброї з далечі доріг»... Так, війна минула, але на Заході знову готуються до нових походів проти Країни Рад. Недаремно ж у ці дні Маяковський писав (а А. Казка переклав):

*Розкрив я
тихим порухом
газету —
й тут
почув я:
пахне порохом
з усіх усюд.*

Навіть з вірша про комбригового коня можна судити, як старанно шукав поет своєї стежки, як намагався про високі матерії говорити найзвичайніше, як відкидав будь-які спроби висловлюватися громово, трибунно. Навіть ритміка (і це взагалі характерно для Аркадія Казки) важкувата, вірш мовби «опрозовується» (такі ритмічні «брили» ми потім побачимо у Богдана-Ігоря Антонича чи у Миколи Бажана). Поет за всяку ціну намагався виразити ту чи іншу тенденцію чи думку не «в лоб», а іншими шляхами. Можливо, при цьому він згадував думку Ф. Енгельса про те, що, чим більше сховані погляди автора, тим ліпше для твору мистецтва, і що тенденція повинна сама собою випливати з положення та дії, без того, щоб її особливо підкреслювати...

Що ж, літературно-критична думка тих часів (та й не тільки тих!) не вельми підтримувала творців, які у своїй практиці виходили з вищевказаних засад Ф. Енгельса. У 1925 році, наприклад, один з критиків писав у газеті «Більшовик» буквально отаке:

«Дивно, що знайшлася на Україні людина, що в час, коли в повітрі носилася вже революція, — могла писать «Хор лісових дзвіночків»... Поет втік від життя і збирав перлини витончених нервів ідеалістичних екстаз у «Сонячні кларнети». Це робив пізніше також Рильський, коли спокійно ловив рибку, сидючи над Дніпром, тоді як Україна стікала потоками крові і гнулась у спазмах завзятої боротьби за своє революційне самовизначення!»

Це отак — про Павла Тичину і Максима Рильського! А що вже можна було написати чи сказати про Аркадія Казку і його «Тріолети про тугу» чи «Самотність»? Адже навіть через чверть віку по смерті А. Казки знайшовся критик, який звинуватив поета, що він у своїй «Самотності» обстоював індивідуалізм, відрив від прагнень широких трудових мас. А поет писав про звичайнісіньке творче бажання побути сам на сам з собою біля чистого зошита, про ту священну й

найдорожчу для кожного творця мить, коли він залишається наодинці зі своїм задумом...

Чи ж дивно, що за подібних обставин поезії Аркадія Казки могли здатися окремим літераторам та читачам і нудними, і монотонними, і художньо та ідейно ущербними?!

1925 року поет з дружиною та двома малими синами — Левком та Антоніном — виїздить до Одеси. «Кузнечна вулиця...— згадувала Г. П. Казка. — Остання зустріч у 1925 р. в грудні. Вечір у т. Папарук (тут на квартирі від 1916 до 1923 р. жив П. Г. Тичина; згодом донька господині цієї квартири Ліда стала дружиною поета.— С. Т.). Присутні: П. Г. Тичина, Н. Романович-Ткаченко, М. Рильський і ще хтось... Мила, дружня зустріч. На другий день ми виїхали до Одеси».

Нелегко було поетові й там. Учительська праця, родинні турботи — усе це не вельми сприяло творчості. І все ж він наполегливо працював — і зростав. Тут були створені поеми, вірші, тут він почав перекладати В. Маяковського (на жаль, до нас дійшов тільки один з його перекладів). А раніше, ще в селі Підгородньому, 1921 — 1922 рр., Аркадій Казка переклав великий цикл поезій видатного російського поета і прозаїка Івана Буніна. Казчині переклади на диво точні. Цікаво, що український поет обрав для перекладу вірші глибокого громадського звучання (напр., «Джордано Бруно» — таких поезій небагато і в самого Буніна), речі з мотивами соціальними («Сліпець», «При дорозі», «Дворецький»), ряд творів пейзажних, де малюються картини, близькі до українських. Є поезії й на релігійну тематику, але здебільшого це твори, в яких переповідаються героїчні міфи («Самсон»), описується краса мистецьких творів, пов'язаних з релігіями різних народів, звичаї. А ось одна побутова, незважаючи на її релігійну оболонку, картинка:

*В затінку хат льодок хрупить, мов скло.
Квітнева рань. Приємний холодочок.*

*У монастир, як споконвік було,
Говільниці несуть синів та дочок.*

*Відкрий з ясним престолом храм для них,
Прийми, о боже, матерів щасливих.
А як підійдуть до дверей святих, —
Заколисай у дзвонних переливах.*

Мимоволі згадуються Шевченкова «Марія», Франкова «Сікстинська мадонна», бунінська «Мати», майстерно перекладена Аркадієм Казкою! Людське, а не містичне, краса існуючого, а не вигаданого! Та й саме слово «бог» тут просто синонімію слова «доля»...

Аркадій Васильович Казка був поетом високої культури, глибокого відчуження прекрасного. Він унікав гучних нот, але зате кожне слово його було словом дозрілого поета, схильного до глибоких роздумів над життям. І якби його книжка вийшла тоді, коли була написана, вона стала б помітним явищем у всій поезії 20-х років. Він готував свою збірку до видання. Про це знали його друзі й готові були допомогти. Чи не до Аркадія Казки писав оцього листа Павло Тичина, начерк початку якого зберігся в його архіві:

«Любий друже!

Я балакав у ДВОУ. Видавництво могло б узяти твою збірку. Гадаю, що це б тобі ув одночас і допомога велика була б і підтримка моральна. Отже, збери, перепиши і присилай — як хоч, то й на моє ім'я, — а я вже передам. З перекладами трохи складніша справа. ДВОУ щодо видання перекладної літератури перевищило свій план...»

Коли писався цей незакінчений лист? 1925 чи 1929 року? 1929 року Павло Тичина, повертаючись із Туреччини, прибув до Одеси. Він не пішов ночувати до готелю — пішов до Аркадія Казки. Багато про що говорилося, мріялося, багато що планувалося...

Щоправда, Тичина, який щойно прибув із-за кордону, а тому (про цей парадокс писав ще Ленін) знав про події

на батьківщині значно більше, ніж його співгромадяни, що не виїздили за її межі, відчував наближення грози. Ще 1928 року було заарештовано й вислано подалі від столиці Христіана Раковського, Карла Радека та ще кілька десятків найближчих співробітників Леніна, а в січні 1929 року — вигнано з СРСР до Туреччини Троцького, заарештовано (правда, ще ненадовго) нову «порцію» відомих партійних та державних діячів. Арешти стали явищем нехай не масовим, але звичним... Тичина просив Аркадія бути обережним, йому здавалося, що квартирант (якого пустила в сусідню кімнатку Ганна Павлівна, аби трохи поправити фінансові справи родини) надто уважно прислухається до розмов у господі Казок...

Наприкінці літа й на початку осені 1929 року на Україні прокотилася хвиля арештів. Готувався «процес СВУ». Як відомо нині, до цього процесу було «притягнуто» Сергія Єфремова, Андрія Ніковського, Людмилу Старицьку-Черняхівську, Бориса Тена, Діодора Бобиря, Максима Рильського, опинилися за ґратами Степан Олійник та його однофамілець поет-молодняківець Анатоль Олійник... Цей список можна і можна продовжити... Опинився в нім і Аркадій Казка. Вночі 10 вересня його було заарештовано і відправлено в одеську в'язницю...

Розгублена, деморалізована, з двома малими дітьми на руках, Ганна Павлівна не здогадалася якось дати знати про біду Тичині, який міг би (Павло Григорович не раз із боєм про це говорив і писав в одному з листів) звернутися до М. І. Подвойського (Аркадій же ж був його учнем у монастирському хорі!) чи Г. І. Петровського (Тичина був кандидатом у члени ВУЦВКу) з проханням розібратися у справі!.. Не почувавши за собою ніякої провини, Аркадій чекав, що його ось-ось виручать, вирвуть з тюрми, порятують. Та допомога не приходила. Слідчі вимагали «зізнань», вимагали назвати прізвища друзів як «співучасників». Нервовий, вразливий,

Аркадій не витримав тяжких випробувань і 23 листопада повісився в тюрмі...

«Лідусику! — писав до своєї коханої Павло Тичина. — Із Вашого листа я побачив, що Ви про Аркадія Казку ще й досі нічого не знаєте. Наш нещасний хлопець покінчив з собою (...) Це сталося 23-го листопаду, а я довідався всього днів з п'ять тому. Із листа Г. П. до В. Мисика (...) Так не поведлося йому в житті (...) І таланту не розвинув. І світу білого не випив. Покищо, Лідусю, передайте цю звістку Вашій мамі — і більш я в цьому листі ні про що не хочу писати.

Павло».

Коли зараз перечитуєш його вірші, поеми, переклади — то виразно бачиш, як далеко в майбутнє вмів прозирати талановитий поет, як оригінально він мислив, як багато міг здійснити, якби...

Нереалізованими залишилися численні задуми, недописаними лишилися вірші та поеми. Поволі ріка часу замулила й саме ім'я поета.

На початку 30-х років Василь Мисик намагався видати книжку свого вчителя. Не вдалося. Не та епоха...

Прогриміли тридцять роки, прогуркотіли сорокові... У дні війни безслідно пропали найцінніші рукописи поета...

До ХХ з'їзду КПРС ім'я поета не згадувалось ніде. А потім стараннями його учня Василя Олександровича Мисика стали з'являтися у пресі публікації його віршів, розповіді про нього. Павло Григорович Тичина до кінця життя не полишав думки про видання книжки свого друга. На жаль, це було нелегко... Він звертався з проханням допомогти йому в цьому й до мене — поритися в бібліотеках, архівах, передрукувати ті чи інші твори поета. В 1962 році я ще мало уявляв, що саме і як саме треба робити, отож я пообіцяв, що допоможу, але конкретно нічого не зробив...

Потім довідався, що зусиллями доброго й давнього приятеля П. Г. Тичини Анатолія Карповича Павлюка, поетової

вдови Ганни Павлівни, його учня — Василя Олександровича Мисика було зібрано хоч і невеличку, але цікаву й показову частку творчості Аркадія Казки. А. К. Павлюк приніс ще не впорядкований рукопис збірки П. Г. Тичині. Тим часом у «Дні поезії — 1965» В. О. Мисик подав добірку творів свого вчителя з короткою, але теплою, глибокою передмовою. (Потім були публікації у журналі «Прапор» та кварталнику «Поезія»).

Передчасна смерть (1967 року) обірвала роботу П. Г. Тичини над збиранням та упорядкуванням книжки Аркадія Казки. А потім пішов з життя й А. К. Павлюк. Це була чудова людина, глибоко залюблена в рідну культуру. Працюючи економістом у Держбанку, Анатоль Карпович до кінця життя зберіг любов до красного слова, музики, театру, живопису. Під час Великої Вітчизняної війни він, ризикуючи життям, виніс з квартири Тичини, зайнятої окупантами, чимало рукописів, листів, фотоматеріалів, які становлять величезну культурну цінність. Він же організував і збирання, розшуки та впорядкування спадщини А. В. Казки.

Оскільки ми разом з Павлюком щовечора стрічалися в господі Тичини, розшифровуючи та готуючи до друку його твори, то Анатоль Карпович докладно ознайомив з творами А. Казки й мене. Разом ми підготували публікацію Казчиних перекладів з І. Буніна, яка побачила світ уже після смерті А. Павлюка. Далі вже мені довелося займатися справами підготовки та видання збірки самому. Активно допомагали мені Ганна Павлівна та Василь Олександрович — листовно, звісна річ. Було підготовлено рукопис «Васильків» (так хотів назвати свою книжку сам автор), подано до видавництва «Радянський письменник».

Але нещастя продовжували переслідувати поета й через багато літ по смерті. Рецензент Г. дав чомусь невисоку оцінку доробкові талановитого поета. Ганна Павлівна писала мені в листі — «вже після ознайомлення з рецензією на твори А. Казки»: «Я — не романтик і не захоплююся мріями.

Хочеться вірити, що збірка поезій Аркадія Казки «Васильки» схвилює читача. Він знайде в ній високі зразки поетичного мистецтва, побачить відбиття настроїв українського інтелігента, що йшов у революцію і став одним із її співців. Читач відчує той час, коли писалися твори Аркадія Казки. Автор — дзеркало свого часу. І водночас, як зазначав А. Казка, «за кожного автора говорить час, і коли час уже поховане — то вже *назавжди*».

Час — ні! — не поховав благородного імені і частки творів поета. Скромний, чесний, талановитий, патріот та інтернаціоналіст, відданий народові та його ідеалам, закоханий у красу слова і в красу нового життя, він приходить до нас із своїм юнацьким признанням:

Життя — яка то гарна річ!

Життя — прекрасна таємниця...

І ми віримо цьому признанню.

Станіслав Тельнюк

Lamentabile

Л. К.

1923
Межигірра

Тріостіт

Зривають-шпурь душки в слабини —
В смереках Духа, мов квітки у хангах
і когось з них не помітєс; Протамца!*

Зривають-шпурь душки в слабини ...
А в катку їм в сід: що і мені
Судилась доля, як і їм-не краща.*

Зривають-шпурь душки в слабини
В смереках Духа, як квітки у хангах.

Самотність

Трінет

Самотність - мій найперший друг!

Самотність - мене не покине.

В час розставу - хто, хто прилине? -

Самотність, мій найперший друг.

Вона і шепіт злих наруг

і зраду друзів - все зустріне.

Самотність - мій найперший друг.

Самотність - мене не покине.

Буря

Стор. екзотик

Люттовина скитання своїм втомі.
Де свисте вітер. Вона там доріє.
Я провідникі дзвін німію-б угуз не змиє,
Жадаєть повний вдова буї, - ніколи!
Умає, як до хаоса сваволи
Вості не мовсе ботсвічний спіє.
Євєдін гарівнає та змєтєть мовбєх вєіх
Уже не змєтєть нам б єнієвєіє колі.
Кривавий рєіч-жєкєд мєрєіє Сєєє,
Рєієуєіє з Єєєєєє вєдєєіє тєєє,
А нєє... тє нєдє нєє дє крєєє крєєє.
І тєєє рєєдєєє, мєє вєєєєєєє дєєєє:
- "Нєєіє єрєєієє - є, нє тєєє, нє нєєє,
" А крєєє Крєєє і Прєєєє - Укрєєєє!"

На сьоме
Беларусішчынна...

На Сьоме ^ІБеларусішчынна
Зацівалі першы шкы.
Зацівалі рамкі шкы
"Ка-ка-фі-ку!" першы шкы...
Пытанні рэчовага паймерова
Сьцілі сьцілі оповячэньня:
"Воты спажыць! Воты спажыць!"
"Скі падрадаць гудрадацькі —
"Всяго сьцілу Воскрэсьцецькі! —
"Воты спажыць-це шкыні-Богарыцькі!"
"На Сьоме Беларусішчынна
Зацівалі першы шкы

Мені байдуже...

Іванів

Зв'язаний свідківі туїні дзвони - мені байдуже...
Всіх Наски всімийі канони - мені байдуже...
І сїмїй гєр живувшии живиби бісиі вбраних
Сваргадани вкривас гонки - мені байдуже...
Павшиниі тєстєварон, вїзучи вєсти з білєвїї
Фїдєлїстї, дєні сїмїє тєтї - мені байдуже...
Вїд мєвобїх гєр вєсти, вїд мєвїзносїмї сотїц
Нїхїю не має оброти - мені байдуже...
Вєстє рєшувєтє скрїзь по садєх нєзрїмо
На нїкєлє тїтїуєкї-бїуєтї - мені байдуже...
Цї хїлї дєрєвєвє оєвєтїє у бїлїїн нєрєхтєнї
Мєв мєвїтїєвїї мєдєтї - мені байдуже...
А чї гєрїєнїє в бєзєдєкє тєтїє урєчїєнїє
Сїє вїєр звєдїєнїє кєрєтї - мені байдуже...
Цї зєвєскїєтїє мєтє, цє нєвїтїєвїє кєрєдєтїє
Сїмїє прїєслєвєтїєнїє мєвєтїє - мені байдуже...
Цї, цє нєрєд сїїє рїднїє мєвєтїєнїє оєв зєрєдїєтїє
В дєтє кєвїтїє мєкї зєкєтїє - мені байдуже...
А мєрєдє... і гєрєз цє сємїє зєвєсїє кє гєрїєтїєнїє
Мєнї нї нєрєд тїєн цїкєтїє - мені байдуже...

Поема

Свободы

Над потяжкими проширами ланів
Вешає щодня швидко-червоні коні
І, пашоті ще кадоотконою,
Звечере знах в серцях пугайарів.
Давно втрате дощик киви не поїв...
Хмурицізає щодня мовдекає гомо.
Дулики сьвятої Богосло Пресвітлю —
І душі не усе кийсь-кидеке тів:

— Як-то нїм мочамі пракро фак земіям
"В нїмї тас, як сьвітлїтї-шукїтї дітї
Двої на замордованїї земії —
Осїїтї, Вігосїтї Пандусї Око,
Повівнїсє хмарамї як раш висєко,
Або — візрачу все учасїї... вісїтї!!

108

23 *Айсеури...*⁶⁰
Сонні.

Ось-я „Айсеури“, що без сонця вперши,
Дитини в асторді Лисенки поштітів
Ї позбулися хаосу Небуїї-ї,
Придравився, мов в росу, у збучи-перши.
Мвород-мудки тас-мисли берши
Позбавило їх турпи Забуїї-ї
У обіи краса ми багши вороти-ї
Ї раді-ши, що смірті їх не пошерши.

Тлак пекор мій в пурбі роси-відав
Про „ай сир“, обдурених поштіти і ридав,
Повільно міски смурти ширетику.

Ось „айсеури“ вперши... Ї цілиі сніг прошики
Враз ви-хоті-вше, прожжавши срупу тили:
До твого сар-з відшував з сністоку.

Тонго

Де захвай мій бурхливий, каге море?
Де перша нічність, перше зцілення горе?
Минулоє все. Повітря - мов сон...
Т хоч зривався з цієї ноди прокляте,
Але нешій і знов вадило просїте.

На перу і закшкав: "Ви, хто поборе?"
Ке жаюги, що єсь нешій і закон,
Що и дуного закуйїт в понои...
Де захвай мій?"

І ти знаєси втсе Котаннз Лоре?
Ма як-те від мій в темердві розоре
Кампеного мекі ману розок...
Де сотце мрїи, - нешій і мого вогонь?
Ма ще про що пишїтє серце хоре:
"Де захвай мій?"

Тажель

З тінюми вінів твоїх тос музичні паиси — „Асquaminitas!“
Парон в тас скопу, дивний Антоніна — „Асquaminitas!“
Мзо китув ми на шми фарисею твоїх налхив барин
А воїм, хто прах великих зобрали одити — „Асquaminitas!“
І цари саборив мави од скель усіх мизничий, хай палає
Там, хто місто хвиль нещуровил в нітьоці тос: „Асquaminitas!“
Кого кидатів і шма, шов би рачи та обмінатів, він тос
Ж ми, свій музично скопу тас змурає 3. „Асquaminitas!“
А шми діврів твого паронь прошиє: в довжикозних вівртах
Тиндоло мштаєтєв Езіне: „Асquaminitas!“
Зів'є вінок надії... Вайдурного рурото з мукало
Лого в довжкі Чаю, хай унім порина: „Асquaminitas!“
А Ора мшившинь одноким другом в тас роменит шма:
— „Асquaminitas! Все в Часі зима... Асquaminitas!“

31-~~32~~-922. Мелоніфр.

„Асquaminitas!“ — Річкова Духа!“ тирон риншого
імператора Антоніна Билжового, що висловив
він в тас скопу нагольнику стіоромою пошавів,
Кони мшї затїяє про чергового паронь.

x x x
Мачка сина за саруе.
Мача вугре ије.
Во мојх оком ч
Младунѣ не гуде.

Не гуде до маме
Ње маме неми,
По маме мртвине
Учење мртвине.

До идруска-друза
Давноко не не —
Ми душе куду
И в мрста не гуде.

Мо-то суге з Мурбета,
Мурба као маме,
По вока з мовото
В гудење вѣк дуча.

Разудиме гуде...
Де сина моје?
У гудење мрста
Мин Мурба ма е.

18-11-1923.

Мелену'рра.

Vers libre

Хай буде свято
Ім'я твоє!

... Чи є —

Ще де хто міне молоді, щоб так його карати?
О, мати!

О, щоб келіхко шов, мангсенка, старежка,
Почина

Дор матері вбачає через ший! —

Дай твої сні, мовби, ший,
Моїх ширкнувших ран.

Татин

Строчили иєтасієв'ків було нітонієв
Моє нішонієв'ке серце,

Апер це:

Кубно веіх Жаків,

Цих осіжєв'ків іт'яків.

Іх дробу недбалакні,

Сон

Бродити сон притомив мій зор:
Сього гонює на Болгарині гори
і райони три, сивієні як сокола,
Зримо величі, каже три собори,
Три мисарі з'являюся в удорі
Троєх вікінгів далекої пори...
і мейдзюних підноси сурми три
Заграми туго на Великі Дори.

Ніколи стоїти заклик гудіє сирини
Лука жінки далеко рожнає.
Здавалося: розверзлося земля,
Падуть доми, дерева, церква, башти
Чи зрозуміє кожен інакше...
і мій - проснувся... і каже було те саме.

Із збірки

Люди зійшли біля в в садку - то був мій сон!
Ласкаво сонце у цючу - то був мій сон!
І сон здавалося старші, молодші, і так було
В мій мово іграшки в халодку - то був мій сон!
І батьки і теща і брати і сестри - де воно?
Все щезло - мов мура в гайку - то був мій сон!
Ще жов: мотасир, верени сука і тучаловий дзвін
Тра мотасириня і мотасириня - то був мій сон!
А далі вже замкнував Хрестом Девіні - мій
Коракчв Кімак тмаку - то був мій сон!
Парівні мій сон - а з і повірив, щоб в пурді
В самості мій сон і в кутку - то був мій сон!

4-18-92.

Кіккыс

Сонні.

"Нічо не балачка - ні рече
не пошукай."

Міккыс-Алгуанисо.
(15 вер. сонні)

Спрашна година - і года вадаргані Сьвєрні.
Це твій прышчот Міккыс Алгуанисо тас!
Кривава заграва кад абдасьвоні заіцьмаса
і не знаеа фрїк усеа чєіцьсєрні.
Ттак кідє хтїдєа нєіцьїс кавєтєвєкє Сьвєрні,
Аздававіччє тїгоа уєїх закрєс
Ўдє крок адєк - і Дух Мїцьїс вєсє зєсє
і нїчєу ка дєтї зєвєїчє завієсєрні.

Ттак кавє дєлєчє Тьєрні Дух Мїцьїс
Ў вєкє шадї мїше тухєчєкє грєчє,
Дє х вєкє, ісє кєрїчєф Кєдїчїїд,
Кад мєрїчєтє кєдєчєтє дєсєчєкє.
і сїчєкє ісєчє дєчєкє Сєчєкє- сєрєчє.
Ўтє дєчє, вєчєрїчє вєсєчїї...-кїккєчє.

918.